

Maak van leerlingen onderzoekende lezers (met LitLab)

Jongeren tussen 12 en 18 lezen steeds minder romans, concludeerde het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) onlangs in het rapport *Lees:Tijd. Lezen in Nederland*. Bovendien multi-tasken ze tijdens het lezen. Dat is een probleem, volgens het SCP, omdat ze minder en minder in staat zijn al lezend de wereld om zich heen te vergeten. Maar als makers van LitLab, een digitaal laboratorium waarin leerlingen literatuur onderzoekend leren lezen, willen we niet dat leerlingen de wereld om zich heen leren vergeten als ze romans lezen. Leerlingen zouden literatuur juist zo moeten leren lezen dat ze de wereld beter gaan begrijpen. Het hoe en waarom van onderzoekend leren lezen lichten we in dit artikel toe.

DOOR LUCAS VAN DER DEIJL, FEIKE DIETZ, ELS STRONKS

Van herkenkend naar onderzoekend lezen

De opstellers van het SCP-rapport onderzochten hoe lezen concurreert met andere vormen van tijdbesteding, welke typen lezers er in Nederland zijn en hoe digitaal lezen en van papier lezen verschillen. Lees- en literatuuronderwijs vallen groten-deels buiten hun blikveld. De schrijvers merken alleen op dat onderzoek naar literatuuronderwijs uitwijst dat het lezen van (literaire) fictie 'het empathisch vermogen – de vaardigheid om zich in te leven in de beleavingswereld van anderen' versterkt (*Lees:Tijd*, p. 22). Hoe summier deze verwijzing ook is, ze laat zien waar de aandacht in het literatuuronderwijs naar uitgaat. Nederlandse scholen zetten in op herkenkend lezen, met opdrachten waarbij de gelezen literatuur betrokken wordt op eigen situatie, smaak en oordeel.

Met herkenkend leren lezen is op zich niets mis. Het is goed om literatuur te leren gebruiken voor persoonlijke vorming. Maar de exclusieve focus erop zorgt voor een onderbenutting van wat literatuur ook biedt: verschillende perspectieven op de wereld die erin beschreven wordt, en inzicht in de manier waarop literatuur de huidige samenleving gevormd heeft. Wie *Turks Fruit* leest, kan meegesleurd worden in de wereld van

dat boek en die wereld leren betrekken op zichzelf. Maar het is ook belangrijk om analytisch en beschouwend naar dat boek te kunnen kijken. Dan bedoelen we niet alleen speuren naar literaire technieken die gebruikt zijn om dat boek vorm te geven (motieven, vertelperspectieven etc.). Ook analytische denkkaders zijn nodig. In het geval van *Turks fruit* kan een feministische theorie in dat boek beschreven vrouwbeelden zichtbaar maken. Lieke Marsmans *Het tegenovergestelde van een mens* lezen tegen de achtergrond van het milieuactivisme van Naomi Klein, of Maxim Februari's satire *Klont* tegen de achtergrond van de voortgaande digitalisering van de Nederlandse samenleving: het levert tal van inzichten op.

Wie zo leert lezen (en wij noemen dat als makers van LitLab 'onderzoekend lezen'), leert begrijpen waarom er zoveel manieren zijn waarop dat boek gelezen kan worden. En dat interpretaties van lezers uit verschillende bevolkingsgroepen niet 'zomaar een mening' zijn, maar vaak voortkomen uit de positie die de lezer in de Nederlandse samenleving inneemt, of inname. Leerlingen kunnen door zo te leren lezen, hun bestaande kennis van de wereld – en meer in het bijzonder van de Nederlandse samenleving – problematiseren en uitbreiden.

Hoe werkt LitLab?

Om deze manier van lezen een plek te geven in het Nederlandse onderwijs, hebben we LitLab ontwikkeld (<http://litlab.nl>).

Dat is een digitaal laboratorium waarin leerlingen onderzoeken leren doen naar literatuur. Ze leren romans onderzoeken, maar ook het verschijnsel literatuur bestuderen. Ze onderzoeken bijvoorbeeld hoe liederen saamhorigheid onder Nederlanders kunnen aanwakken, of hoe literatuur en voordrachtskunst samenhangen.

Binnen LitLab hebben we **Proeven** en een **Handleiding voor het schrijven van een profielwerkstuk** ontwikkeld. Instructies voor **leesclubs** zijn nog in aanbouw. We zoomen hier in op de proeven – bestemd voor bovenbouw leerlingen havo-vwo, in 2 tot 3 lesuren zelfstandig te doorlopen – om te laten zien hoe we het leerproces begeleiden. We gaan ervan uit dat de leerlingen beginnende literatuuronderzoekers zijn. De vragen formuleren we zelf en ook bijpassende theoretische termen worden aangeleverd: de proeven focussen dus op het aanleren van analyse en interpretatie.

Laten we als voorbeeld de proef over 'Gender' (gemaakt door Luke Schouwenaars) nemen, om uit te leggen hoe LitLab precies werkt:

STAP 1 - ONDERZOEKSONDERWERP

Het onderzoeksonderwerp wordt gepresenteerd. Er wordt uitgelegd dat (literatuur)-onderzoekers naast het biologische geslacht van iemand ook diens *gender* bestuderen. Er wordt kort uitgelegd wat gender en gender-normen zijn, en aangegeven dat literatuur gendernormen kan bepalen en veranderen. De leerlingen maken een eerste gender-analyse van een recente SIRE-reclame over typisch jongensgedrag.

STAP 2 - ANALYSE-INSTRUMENT

Er wordt een analyse-instrument aangereikt. Judith Butlers theorie over gender en *performance* wordt uitgelegd. Een performance zorgt ervoor dat anderen gender en gender-normen kunnen waarnemen. De leerlingen maken een analyse van een historische tekst over een meisje dat als matroos gaat werken

(*Het wonderlyk leven, en de oorlogs-daden, van de kloekmoedige land en zee-heldin uit 1700*) om te zien hoe in een bepaald fragment uit die tekst uiterlijk en gedrag worden beschreven, en ze krijgen de opdracht te zien of de auteur van die tekst uiterlijk en gedrag als resultaat van iemands biologisch geslacht dan wel als iemands gender brengt.

STAP 3 - LAKMOESPROEF

Nu gaan de leerlingen een lakmoesproef doen om te zien of ze teksten op genderaspecten kunnen analyseren. Ze maken een analyse van het voorwoord van de uitgever en de intro van *Het wonderlyk leven*.

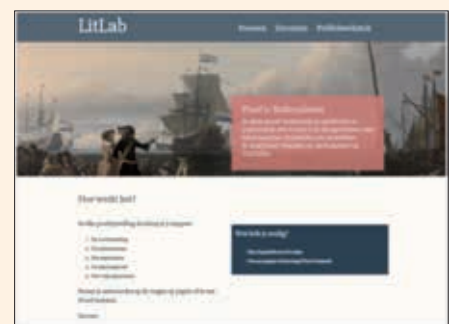
STAP 4 - EXPERIMENT

Tijd voor een groter experiment. De klas wordt opgedeeld in groepjes, die verschillende tekstfragmenten analyseren op

gendernormen. De resultaten worden klassikaal besproken, en dienen met citaten uit de tekst te worden onderbouwd.

STAP 5 - VRIJ EXPERIMENT

Leerlingen doen in deze stap een vrijer experiment en analyseren zelf fragmenten uit een moderne tekst, *Geachte heer M* van Herman Koch uit 2014, op gendernormen.

En werkt LitLab?

LitLab kent inmiddels meer dan 5000 gebruikers. We hebben met de hulp van een aantal docenten 216 leerlingen kunnen observeren tijdens het werken aan Litlab, en reacties kunnen vragen. Als positieve punten worden genoemd: 'interactief, veel open vragen waarbij je zelf moest nadenken,' 'je bent zelf met het onderwerp bezig en leert ook,' 'leuk dat je zelf mag kijken in bijv. de Ngram Viewer en dat je dus zelf mag onderzoeken,' 'de methode liet je zelf dingen onderzoeken,' 'dingen leren door het zelf uit te zoeken (Wordcloud)' etc. We zijn dus op de goede weg, en nodigen alle docenten uit aan de slag te gaan met dit materiaal en ons met vragen en suggesties te benaderen via info@litlab.nl. ●

► Lucas van der Deijl, Feike Dietz en Els Stronks vormen samen de redactie van Litlab. LitLab werd ontwikkeld aan de Universiteit Utrecht maar is het resultaat van samenwerkende onderzoekers van verschillende universiteiten. Meer informatie vindt u op <https://litlab.nl/>

Referentie

Annemarie Wennekers, Frank Huysmans & Jos de Haan, *Lees-Tijd. Lezen in Nederland*. Sociaal en Cultureel Planbureau. Den Haag, januari 2018. https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2018/Lees_Tijd.